

Bayburt Belediyesi ve Bayburt Üniversitesi İle İşbirliği İçinde
Bayburt Bilgi Paylaşım ve Proje Üretim Derneği Koordinatörlüğünde

BAYBURT ŞEHİRCİLİK KONGRESİ

18 Mayıs 2013

BAYPROJE Yayın No: 9

BAYBURT ŞEHİRCİLİK KONGRESİ PROGRAMI

18 Mayıs 2013

9:30-10:00 Açılış Konuşmaları.....	1
10:00-10:40 Bayburt'ta Kentleşme Süreci	9
Bayburt Belediye Başkanı, H. Ali POLAT	
10:40-10:55 Çay-Kahve Molası	
10:55-11:35 Açılış Konferansı: Güncel Dinamikler Perspektifinden Bayburt'ta Kentleşme Olanakları Üzerine Gözlemler	16
Prof. Dr. Hüseyin KAPTAN	
11:35-11:55 Katkılar ve Soru-Cevap	24

PANEL

Bayburt Şehirciliğinde Kimlik ve Planlı Kentleşme

Birinci Oturum: 14:00-15:40

Oturum Başkanı: Akın BAYRAK

14:00-14:20 Yeşil Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama Örnekleri.....	33
MSÜ, Doç. Dr. Arzu KOCABAŞ DİREN	
14:20-14:40 Bayburt'un Sakin Şehir (Cittaslow) İlan Edilmesi Süreci	56
Dr. Süleyman TOY , Dr. Mehmet Ali ÇAKAL Emine Bilgin EYMİRLİ, Güvenç GÜRBÜZ	
14:40-15:00 Tarihi Perspektifte Bayburt'ta Yerel-Geleneksel Mimari ve Çağdaş Mimariyle Bütünleştirilmesi Üzerine Düşünceler	65
KTÜ Prof. Dr. Şinasi AYDEMİR	

TARİHİ PERSPEKTİFTE BAYBURT'TA YEREL GELENEKSEL MİMARİ VE ÇAĞDAŞ MİMARİYLE BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*2

Prof. Dr. Şinasi AYDEMİR

Ülkemizde kentleşme; mimari çevrede, konut tasarımında ve yapımında, geleneksel konut ile çağdaş konutlarda yaşam ve onların tasarımlarında çelişiklere neden olmuş/olmakta, göç alan kentler özgün konut kimliklerini yitirmiş/yitire gelmektedir. Yeni il olan, her alanda kamu yatırımlarının kente gelmesi, kentte yer seçmesi, iyi yönlendirilmediğinde kentin fiziksel makro formunu olumsuz etkileyecektir. Çoğu kez iyi yönetilmeyen, plansız bu tür gelişmeler ve uygulamaların sonuçları geri dönülemez olmaktadır. Bu bildiride, 1991de "Bayburt Yöresel Mimari ve El Sanatları Araştırması"nın bulguları ışığında bu güne doğru bir değerlendirme yapılmaktadır.

1989 yılında Bayburt'un il statüsüne kavuşması ile göç alacağı, yaşanacak kentleşme baskısının yalnızca fiziksel dokuda etkili olmakla kalmayıp, sosyal ve ekonomik dokuda da etkisini göstereceği, sosyal ve ekolojik süreçlerin gündeme geleceği öngörülmüştür. Ayrıca, zaten var olan konut gereksinimi bu süreçte daha da büyüyecektir. Bayburt'un kentleşme sürecinde, geçmişteki konut/ yaşam alanı geleneğini günün gereksinimlerine uyarlayarak, örneklerinden daha kimlikli gelişmesi düşünülmüştür. Ancak bu konuda veri bulunmaması nedeniyle Kültür Bakanlığı bizden Bayburt'un geleneksel mimarisinden günümüze aktarılabilir öğeler/ yapılar konusunun derinlemesine araştırılmasını ve öneriler geliştirilmesini talep etmiştir. Sonradan buna Bayburt Belediyesi'nin toplu konut alanı tasarımı isteği de eklenmiştir.

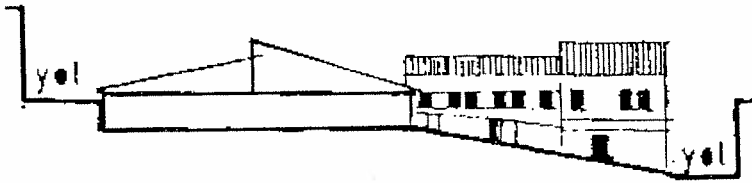
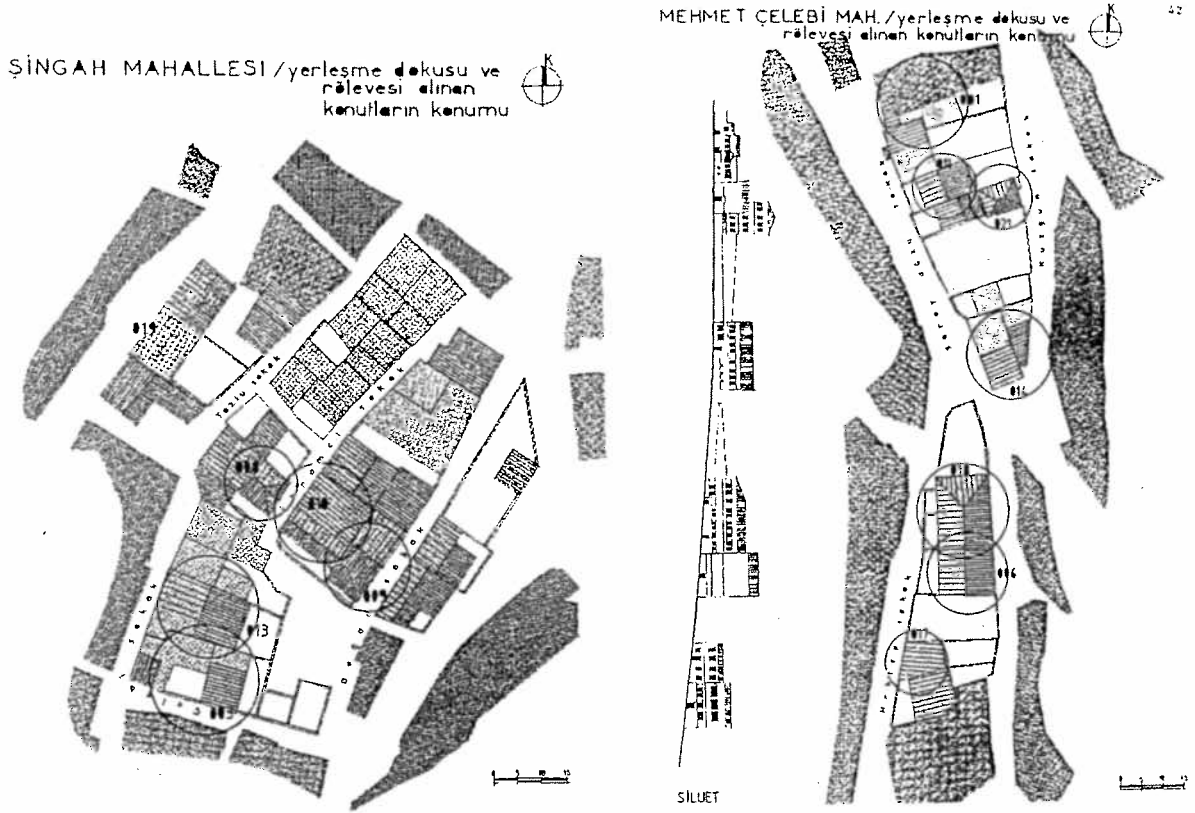
Bayburt Yöresel Mimari ve El Sanatları adı altında ele alınan, çerçevesi "geleneksel konut plan tiplerini, yapım kültürünü, yapım sistemlerini ve malzemesini tanımak ve tanıtmak³, Bayburt'un yakın gelecekte yüzleşeceği kentleşme sorunları karşısında mimari kültürünün korunabilecek olanlarını saptanmak" olarak çizilen araştırmaya, 1990 yılında geniş bir ekiple başlanmıştır. Öncelikle kent gezilerek geleneksel mimari örneklerin yoğun olduğu alanlar/ mahalleler

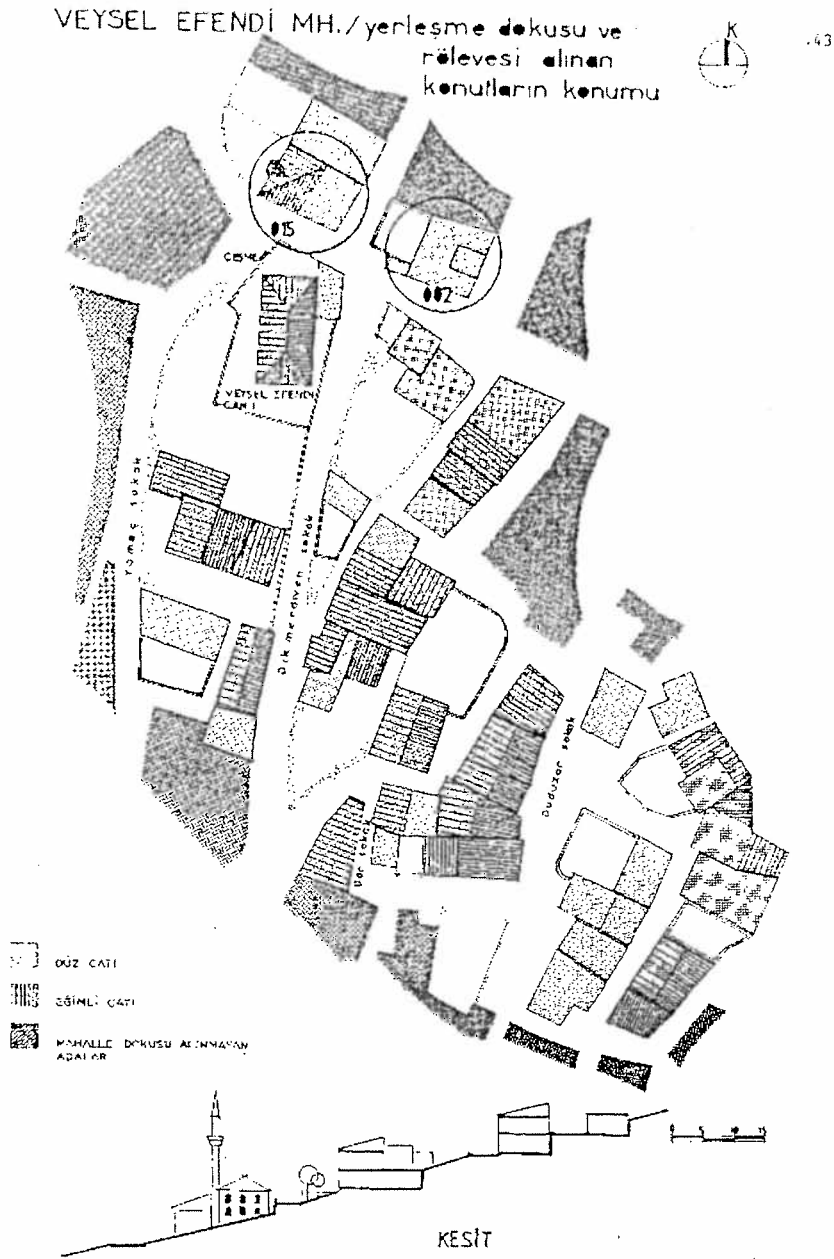
² Aydemir, Ş., Bayburt Yöresel Mimari ve El Sanatları Araştırması,1991, KTÜ Döner Sermaye İşletmesi, Trabzon.

³ Bayburt yöresel el sanatları da araştırma kapsamında yer almış, içlerinden kültürel ve ekonomik değeri olanların yaşatılmasına katkıda bulunmak ta projenin bir diğer amacı olmuştur.

belirlenmiş, sonra da bu mahallelerde yapılan gözlemler ve görüşmelerle 22 konut rölöveleri yapılmak ve ayrıntılı incelenmek üzere aşağıda gösterilen mahallelerden seçilmiştir (Bkz. Şekil 1).

Bu bildirinin amacı, adı geçen araştırmanın özelinde (araştırmaya dayanarak), kentleşmenin mimari çevrede yöresel mimariyi güncelle taşıyabilmenin ipuçlarını vermeye, gelenek ile günümüz taleplerini uyumlandıran bir yaşam alanının nasıl planlanabileceği örneklenmeye çalışmaktır.

Şekil 1. Bayburt Geleneksel Konutlarının Yoğun olduğu Mahalleler ve Rölöve Çalışması İçin Seçilen Konutlar

KONUT TİPOLOJİSİ: BULGULAR

Seçilen 22 konutun rölöve çalışmaları sonunda geleneksel dört konut tipi belirlenmiştir. "T₁" genelde "saf" tip diye anılabilecek olan geleneksel Bayburt evi plan tipini anlatmaktadır, Bayburt ev tipi özelliklerinin hemen hepsini barındırmaktadır (Bkz. Şekil 2). Çok ender durumlarda giriş holününün mevcut olmadığı ya da zamanla ortadan kalktığı da görülmüştür. "T₂" ise saf tipin büyük olasılıkla "evrim" geçirmiş durumudur (Bkz. Şekil 3). Zamanla tandırbaşı ve

tandır atıl hale gelince yer evi ve tandırın üstü kapatılarak galeri ortadan kaldırılmış ve bu büyük mekânın üstü de uyuma bölümlerine ayrılmıştır. Ancak bu tipte merdivenin giriş holünde saptanması belki de başından beri Bayburt'ta galerisiz evlerin de mevcut olduğunu düşündürmektedir.

"Ekleşik tip" diye adlandırılan "T₃" de ise çift merdivene rastlanmakta ve bu açıdan Erzurum evlerini de anımsatmaktadır. Bu tipte gerek galeriden ulaşılan üst kat bölmeleri, gerekse giriş holü merdiveninden ulaşılan, bağımsız kullanıma olanak veren yatak odaları barındırılmaktadır (Bkz. Şekil 4). Büyük bir olasılıkla evli çocukları da baba evinde barındırmaya; yeme-içme etkinliklerini çocukları ve torunlarıyla sürdürmeye eğilimli Bayburt geleneksel aile yapısının yer aldığı ev tipidir.

Son olarak rölelerde Bayburt'ta Doğu Karadeniz mimarisinin özelliğini taşıyan galerisiz, tek merdivenli, üstten sofası çıkma yapan "cumbalı" ve Doğu Karadeniz'de "Karnıyarık" olarak adlandırılan tipe de rastlanmıştır (Bkz. Şekil 5). Ancak sayıları ve yaşayan örnekleri az olan bu konutların, Doğu Karadeniz sahil bandından içeri kültür taşıyan ustalar tarafından yapılmış olabileceği de çok güçlü bir olasılıktır. (T4). Örneklenen yirmi iki' rölevení tiplere dağılımı aşağıdaki Tablo 1 de verilmektedir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Konutların Tiplere Göre Dağılımı

Tip 1	9
Tip 2	6
Tip 3	3
Tip 4	4
Toplam Röleve	22

Çalışmanın ikinci aşamasında Bayburt'ta seçilen evlerin diğer bazı özellikleri araştırılmıştır. Bu özellikler arasında Bayburt evlerinin genel cephe özellikleri; cephede dolulukların, boşlukların, çatıların, strüktürün, donatıların ve evlerin bahçeli olup olmama durumları vardır. Yapılan incelemede izleyen saptamalar ortaya konmuştur;

- 1) Bayburt evinin zemin kat ve 1. kattan ibaret olduğu ender olarak diğer bir katın varlığı gözlenmiştir.

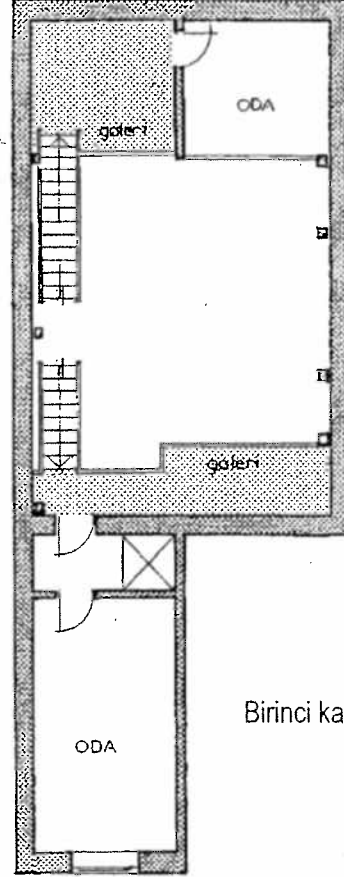
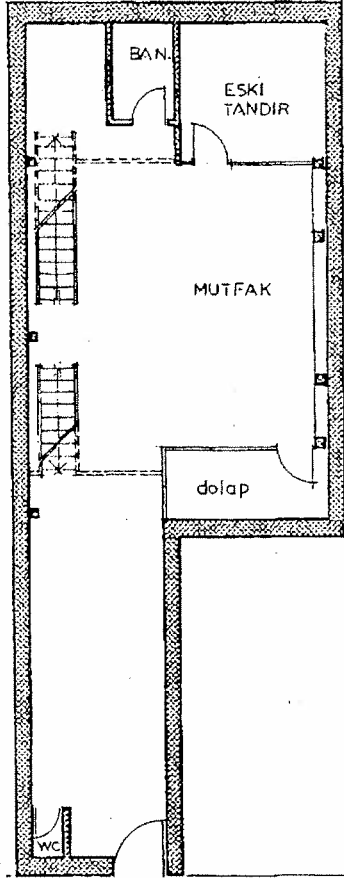
Kat yükseklikleri ortalama 3 m dir.

- 2) Planda ise bozulmamış net dikdörtgenler kullanılmıştır. Ender olarak ileri geri oynamalara rastlanmıştır.
- 3) Evlerin cephelerinin en/boy oranları 2/3 dür.
- 4) 22 konutun sadece 6 adedinde çıkma saptanmış ve bunların 3'ü açık 3'ü kapalı çıkma olarak belirlenmiştir. Bayburt evi genelde düz ve hareketsiz bir cephe özelliği taşımaktadır.
- 5) Buna karşın konutların 16'sında saçak mevcuttur.
- 6) Ancak saçakların genişliği ortalama 40-45 cm olup 70 cm.yi aştığı görülmemiştir
- 7) Genelde tüm Bayburt evlerine birkaç basamakla girilmektedir.
- 8) Doğu Karadeniz de sık rastlanan zemin kat, 1. Kat cephe malzemesi farklılaşmasına rastlanmamıştır.
- 9) Konutların yarısında su basman kaygısı mevcut değildir.
- 10) Yol kotundan eşik yüksekliği 0.00 ile 70 cm arasında değişmekte ve kar kalınlığı göz önünde bulundurulmamaktadır.
- 11) Yapıların % 100'ü taş örgü olup doku doğal olarak yöresel dokudur.
- 12) Renk olarak beyaz, krem, sarı ve açık toprak rengi egemendir.
- 13) Taş örgününün doğal dokusu ve katları ayıran entablatur dışında duvarlarda süslemeye pek rastlanmamıştır. 14) 22 evin 5'inde frizlerde kabartmalı oymalı bir vurgu vardır.
- 15) 20 evin 15' inde ise pencereler sövelidir ve bunların 2sinde rozet vardır.
- 16) 20 evin 7sinde taş işçiliğinde 20 evin 7'sinde taş işçiliğinde derzlere rastlanmıştır.
17) Pencerelerde denizlik yaygın bir tavır değildir, mevcutlarda ise ahşap, taş ve metal olanlarına rastlanmıştır. 18) Pencere boşluklarının en ve boy oranları 1/2 veya 1/1 olarak saptanmıştır. 1/1 boşluklar 30/30 cm, 40/40 cm, 50/50 cm olarak ölçülürken, 1/2 oranındaki boşluklarda yaygın anlayışın 70/140 cm olduğu belirlenmiştir.
- 19) Birinci katlarda doğal ışıklandırma oranı zemin katlara göre önemli ölçüde artma göstermektedir.
- 20) Söve malzemesi olarak taş ve ahşaptan yararlanılırken pencere sövelerinin hatıl olarak görev yapan taşıyıcı bir öge olma durumuna ve bu çözümün se-

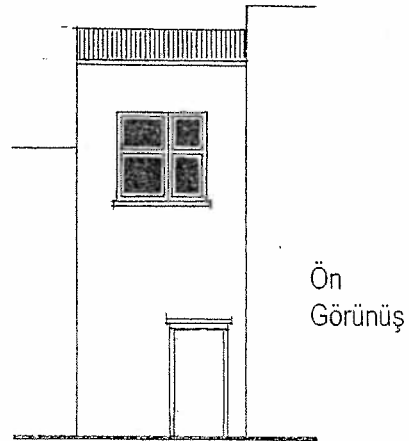
çeneği olarak kilit taşıma da rastlanmıştır. Kepenk sistemi olmamasına karşın konutların yarısında çift pencere arasında kullanılan demir parmaklığa rastlanmıştır. Çoğunlukla çift kanat sistemiyle açılan pencerelerin yanında, giyotin sistemiyle çalışan pencereler de mevcuttur, Pencere yönü olarak Güney ve Batı tercih edilen yönlerdir. Doğal olarak bu, ana cephenin de aynı biçimde yönlenmesi anlamına gelmektedir.

- 21) Binalarda giriş kapıları yapıların % 65'inde binanın simetri eksenini üzerinde saptanırken, % 35'inde eksenle sağdaki duvar arasına yerleştirilmiş olarak bulunmuştur. Bayburt evinde ikinci bir giriş kapısı anlayışı genelde ekleşik tiplerde mevcuttur. Evlenen çocuğuna özerk barınma olanağı tanıyan Bayburtlu bunu bağımsız bir başka girişle sağlıyordu büyük bir olasılıkla.
- 22) Giriş kapıları ender olarak saç ve demirden yapılırken yoğun bir biçimde ahşap kullanılmış ve özellikle tokmaklar çok anatarca ele alınmışlardır. Kapıların büyük çoğunluğunu çift kanatlı açıp kapama sistemi oluşturmaktadır.
- 23) Çatı örtü malzemesi olarak "kiremitle çok ender rastlanmaktadır. Çatı örtü malzemelerinin büyük çoğunluğunu ya "toprak" ya da "metal" olanlar oluşturmaktadır. Örtü biçimi ise "beşik çatı", Kırman çatı" ve "düz çatı" olabilmektedir. Çatı altı kullanımına ise sadece üç evde rastlanmıştır.
- 24) Baca malzemesi "hepen" dışında taş veya metalden yapılmakta, baca kesitleri de dikdörtgen veya daire biçimlerinden herhangi birisi yeğlenerek oluşturulmaktadır. Kırman çatıların değiştirilmediği durumlarda çatıdan aydınlatma yapılmakta, tadil edildiği durumlarda duvardan aydınlatma egemen olmaktadır.
- 25) Olabildiği ölçüde Bayburt evlerinde bahçe de görülmektedir. Bu hiç olmazsa avlu niteliğine bürünmekte, WC, çamaşır, atölye gibi sonradan eklenen birtakım işlevler ya da zorunlu genişlemenin sonucu birtakım mekanlar buralara kaydırmaktadır. Nitekim evlerin % 60mda bahçe saptanmıştır ve ölçüleri 14 m² ile 84 m² arasında değişmektedir.

T1	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü						
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
Adı:					Röleve N.		
İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 6	Ada: 133	Parsel: 6	
Bayburt	Merkez	Mehmet Çelebi	Saray Düzü N.20				

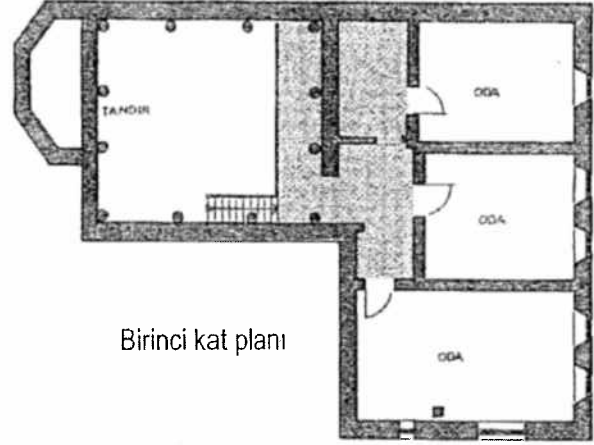
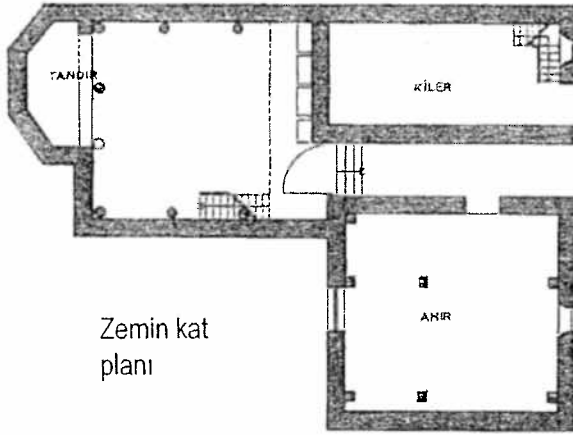

Birinci kat planı

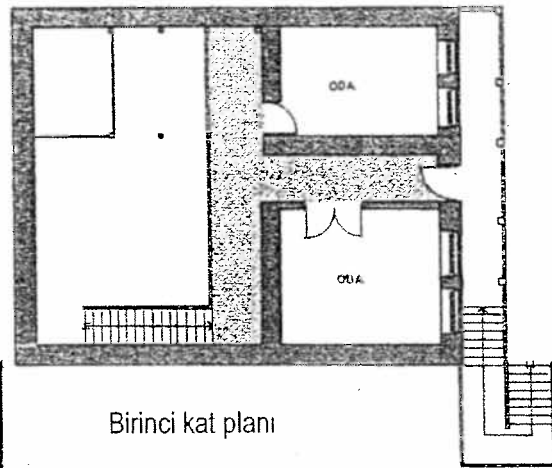
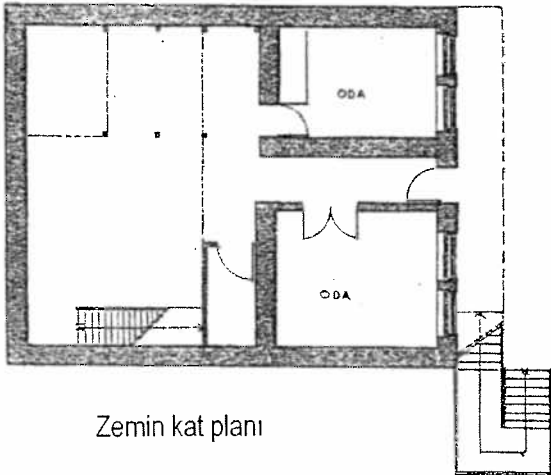
Ön
Görünüş

Şekil 2. T 1 Plan Tipi Konut Örnekleri

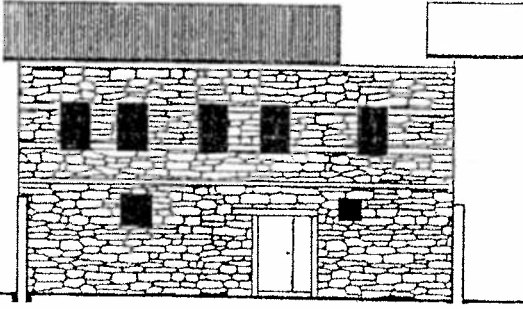
T1	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
Adı:							
İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 23	Ada: 83	Parsel: 9	
Bayburt	Merkez	Şingah	Doğan				

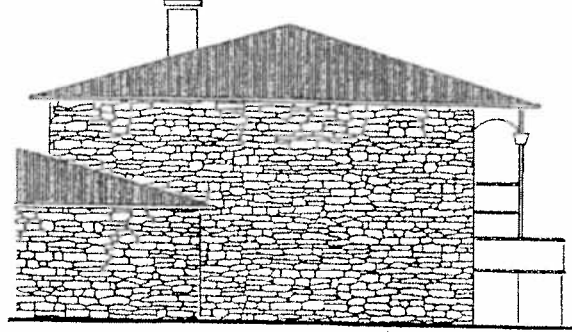
T1	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
Adı:							
İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 23	Ada: 96	Parsel: 13	
Bayburt	Merkez	Şingah	Yazıcıoğlu				

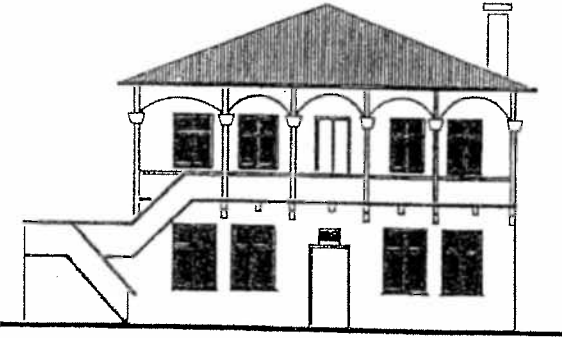
T1	Adı:				Röleve N.		
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 23	Ada: 83	Parsel: 2
	Bayburt	Merkez	Şingah	Emrah			

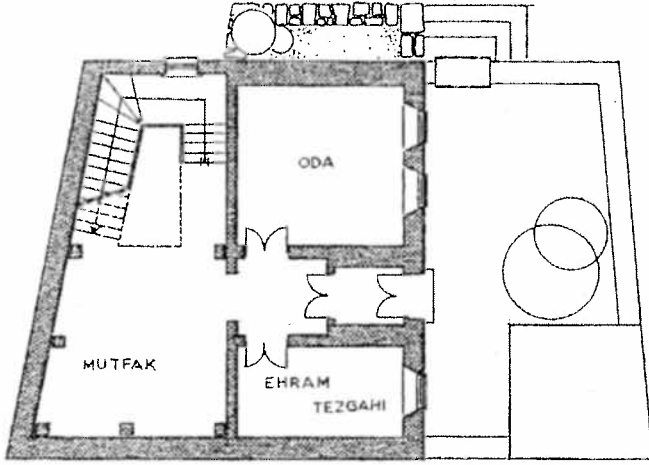
Ön Görünüş

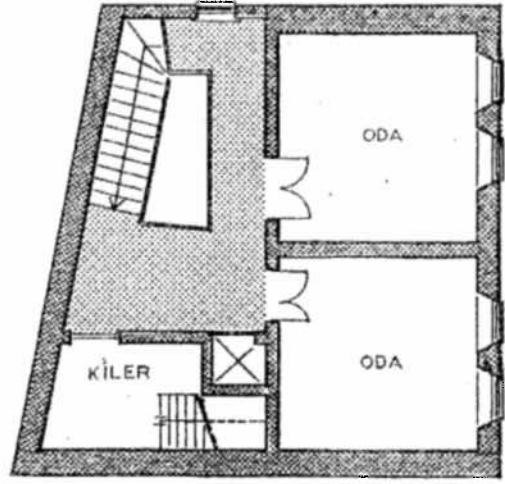
Yan Görünüş

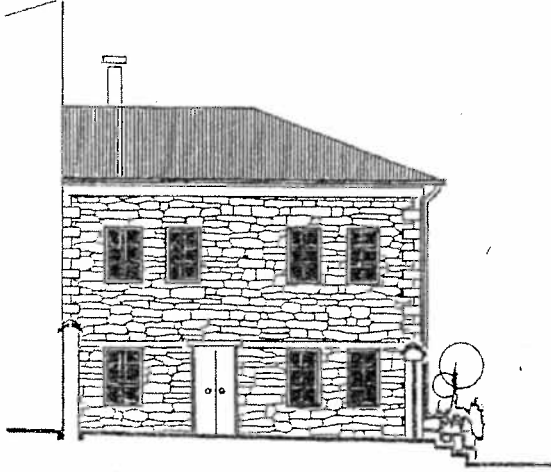
Ön Görünüş

Zemin Kat Planı

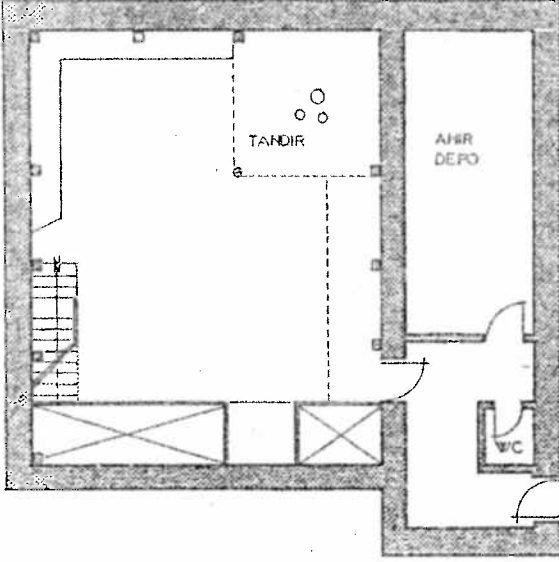
Birinci Kat Planı

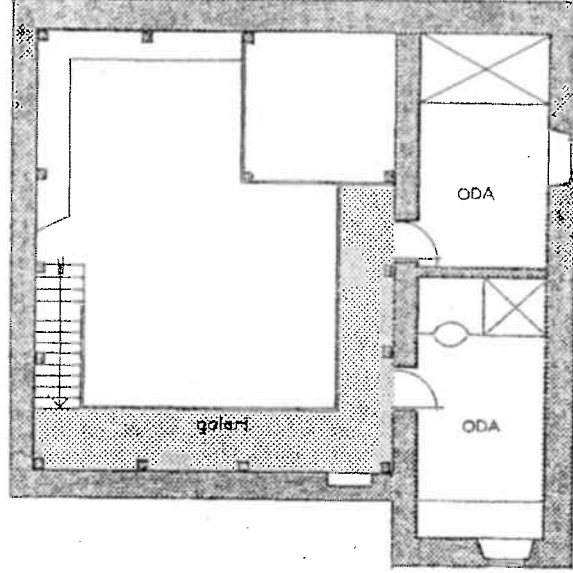
Ön Görünüş

T1	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
	Adı:						
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 9	Ada: 266	Parsel: 11
	Bayburt	Merkez	Veysel	Duduzar			

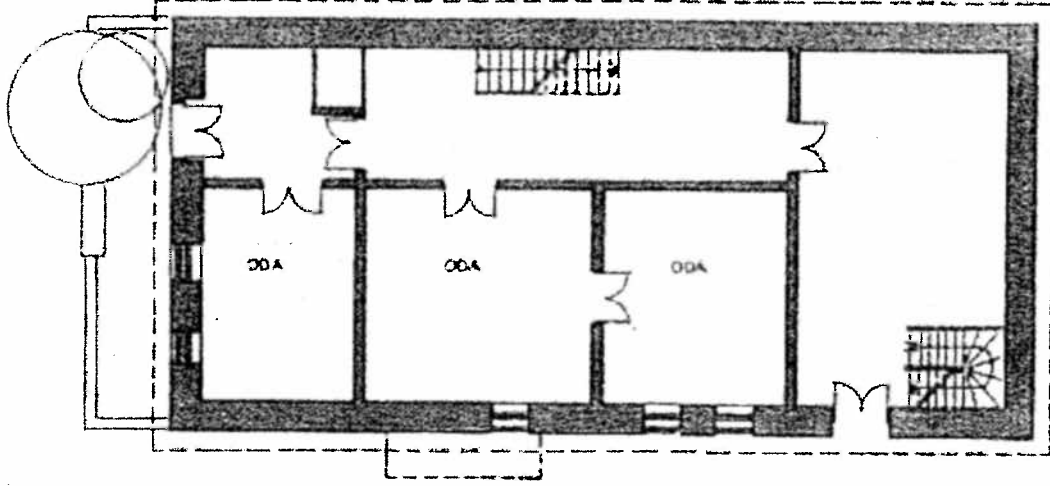

Zemin Kat Planı

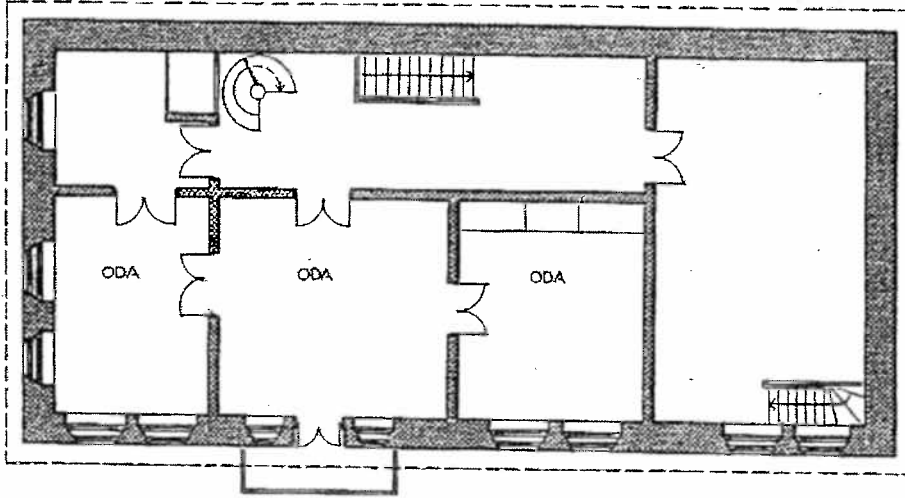

Birinci Kat Planı

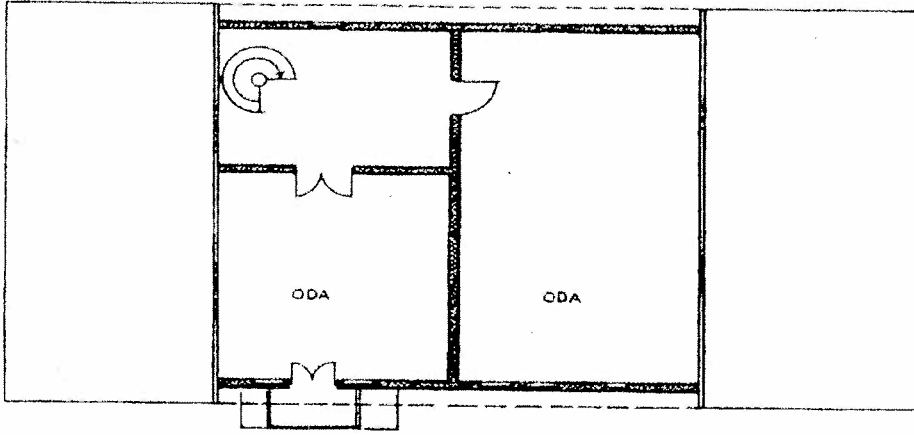
T2	Adı:				Röleve N.		
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 23	Ada: 84	Parsel: 5
	Bayburt	Merkez	Singah	Doğan			

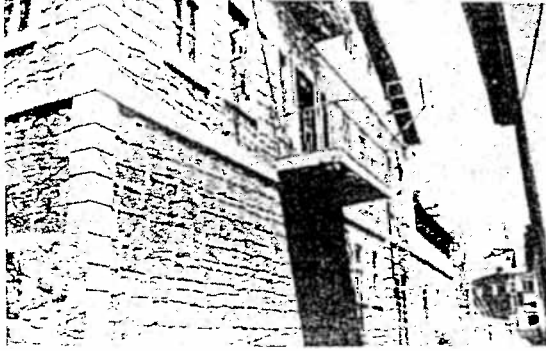
Zemin Kat Planı

Birinci Kat Planı

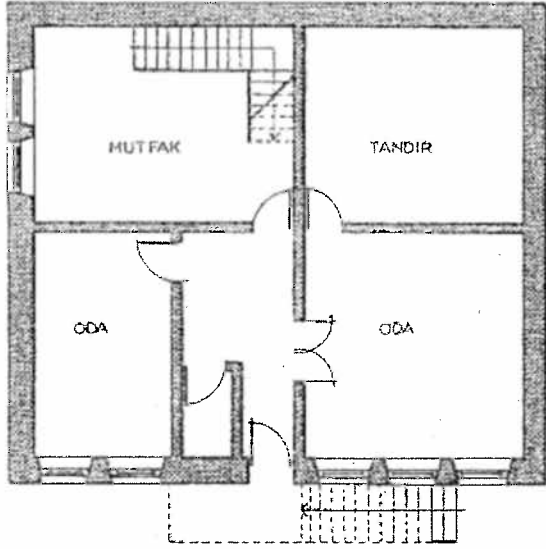
İkinci Kat Planı

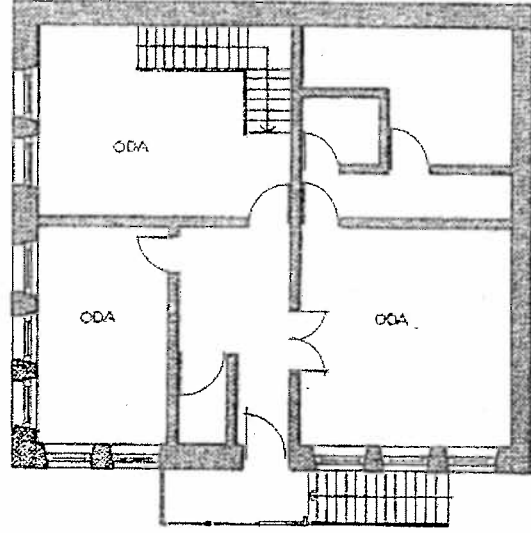
Ön Görünüş

Şekil.3. T 2 Plan Tipi Konut Örnekleri

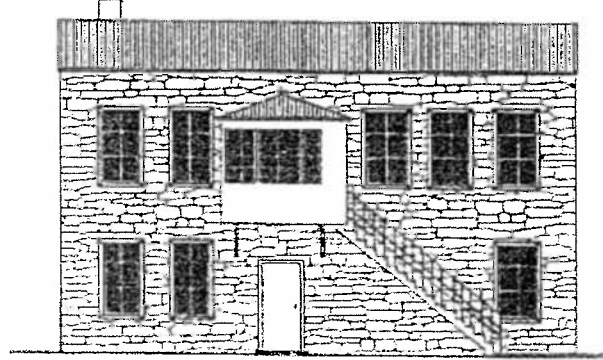
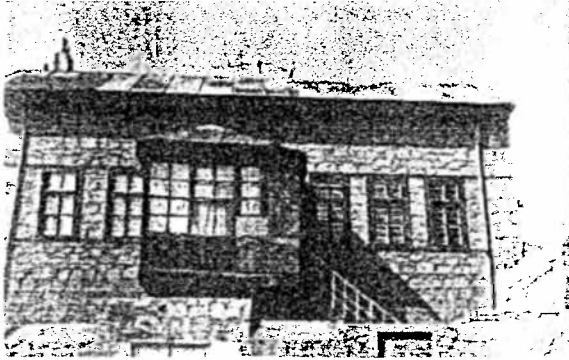
T2	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
	Adı:						
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 23	Ada: 96	Parsel: 5
	Bayburt	Merkez	Singah	Şair Zihni			

Zemin Kat Planı

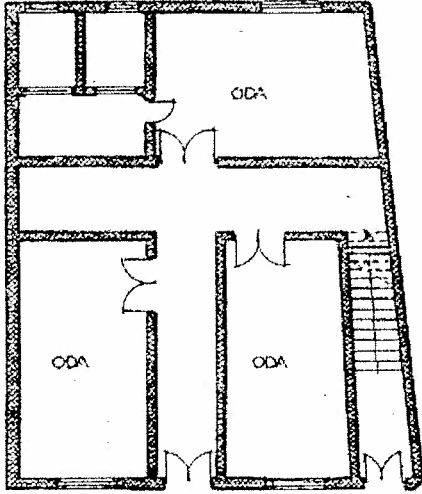

Birinci Kat Planı

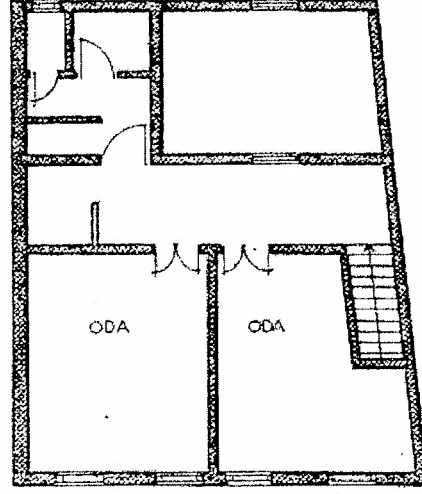

Ön Görünüş

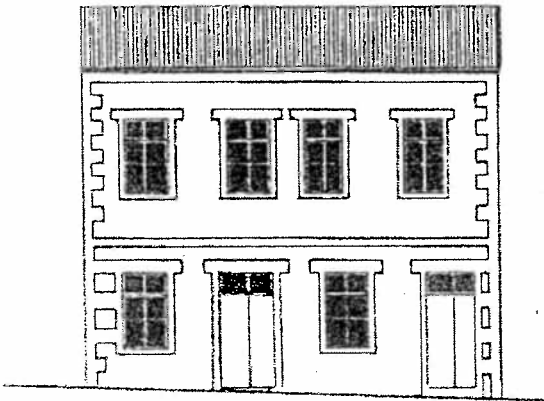
T2	Adı:				Röleve N.		
	İl: Bayburt	İlçe: Merkez	Mah.:	Sokak: Mektep No: 6	Pafta: 23	Ada: 6	Parsel: 147

Zemin Kat Kat Planı

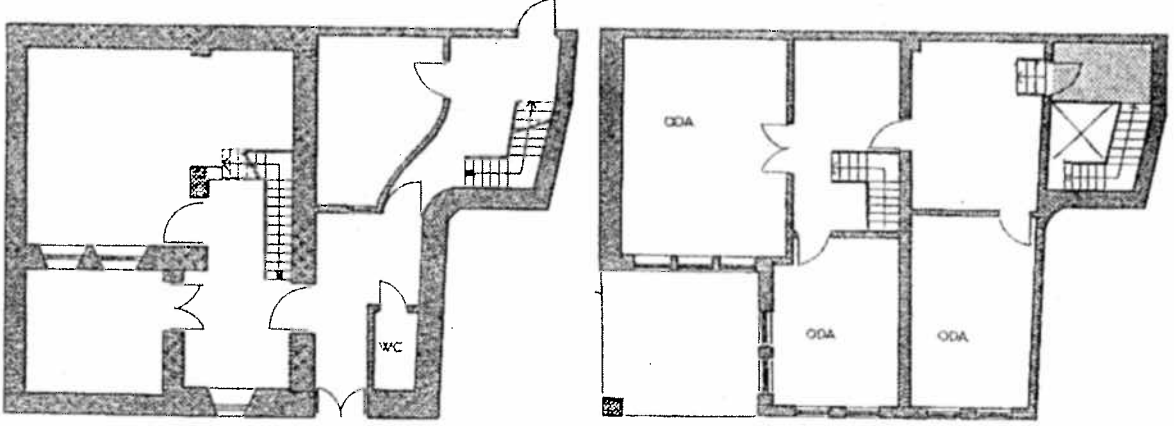

Birinci Kat Planı

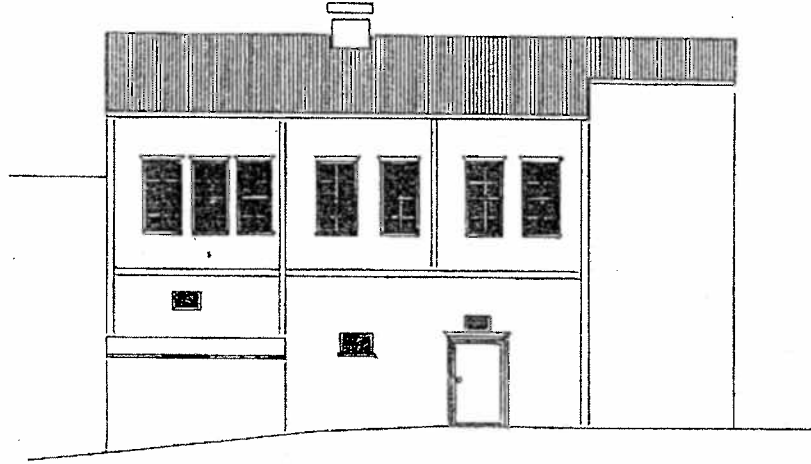
Ön Görünüş

T3	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
Adı:							
İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 12	Ada: 249	Parsel: 12	
Bayburt	Merkez	Şingah	Dik				

Zemin Kat Kat Planı

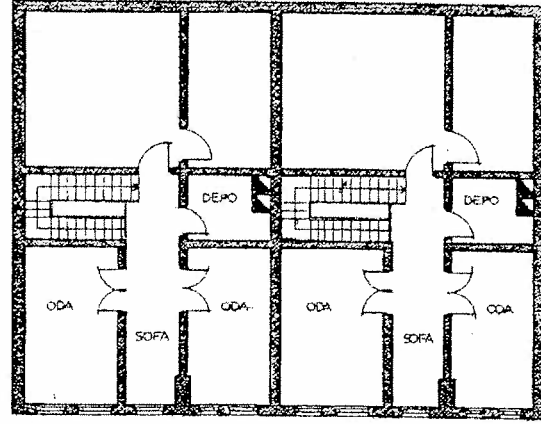
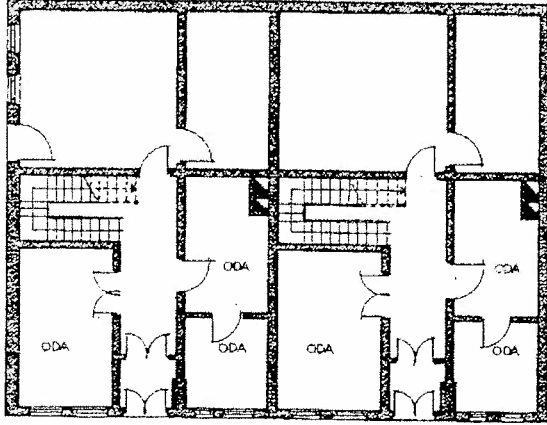
Birinci Kat Planı

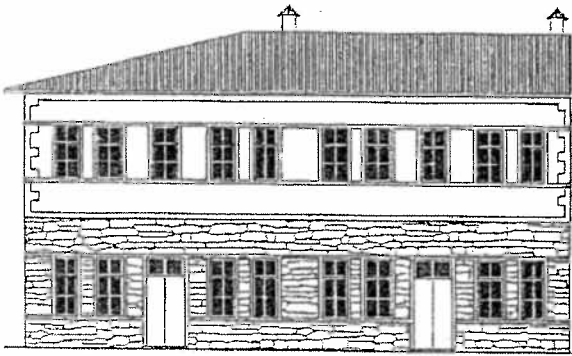
Ön Görünüş

Şekil 4: T3 Plan Tipi Konut Örnekleri

T4	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
	Adı:				Röleve N.		
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 6	Ada: 147	Parsel: 1
	Bayburt	Merkez		Mektep No: 12-14			

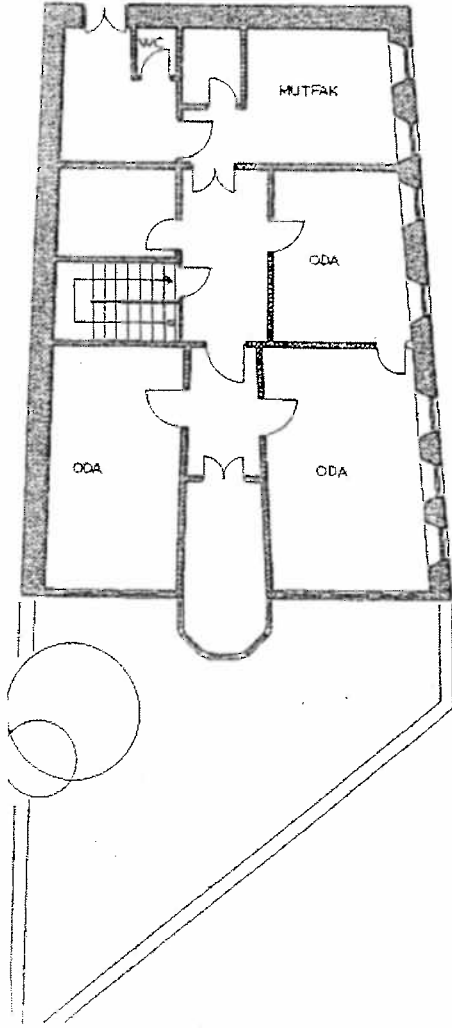

Zemin Kat Planı

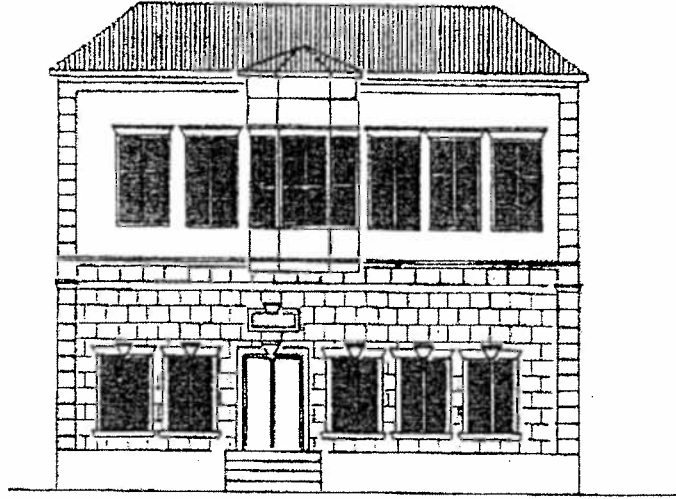

Ön Görünüş

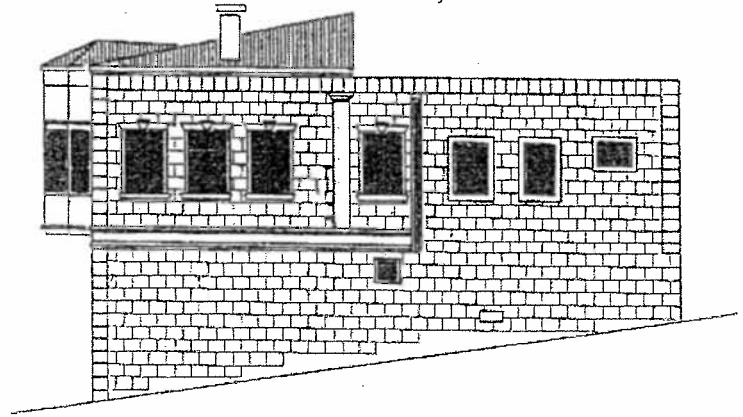
T4	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
	Adı:						
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 9	Ada: 264	Parsel: 7
	Bayburt	Merkez		Belli			

Birinci Kat Planı

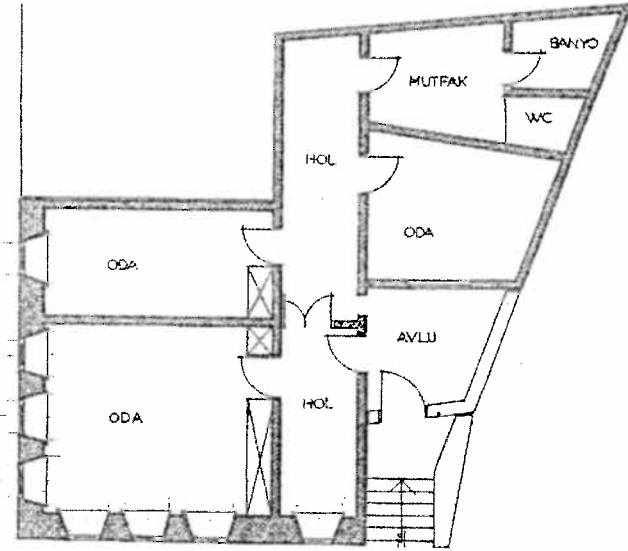

Ön Görünüş

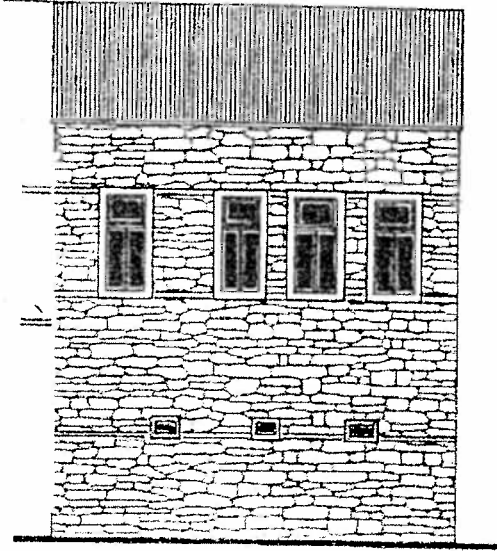

Yan Görünüş

T4	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü				Röleve N.		
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi						
	Adı:						
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 6	Ada: 133	Parsel: 16
	Bayburt	Merkez	Mehmet Çelebi	Saray Düzü No: 17			

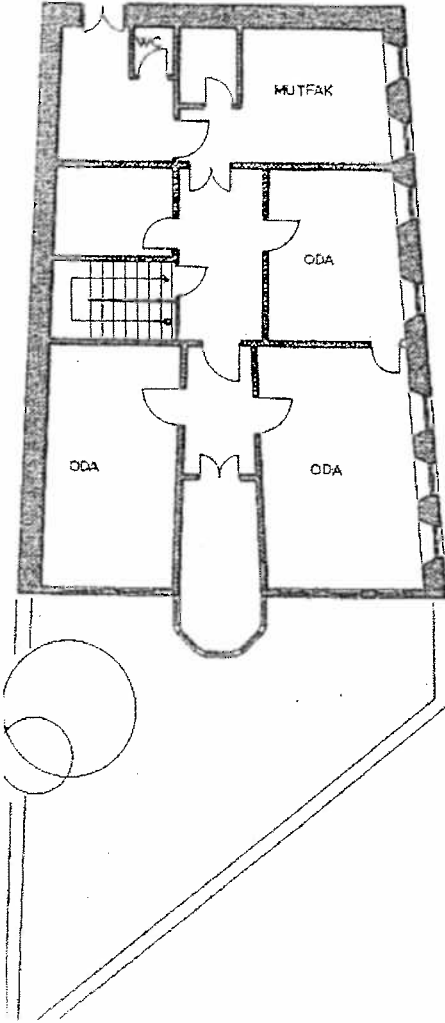
Zemin Kat Planı

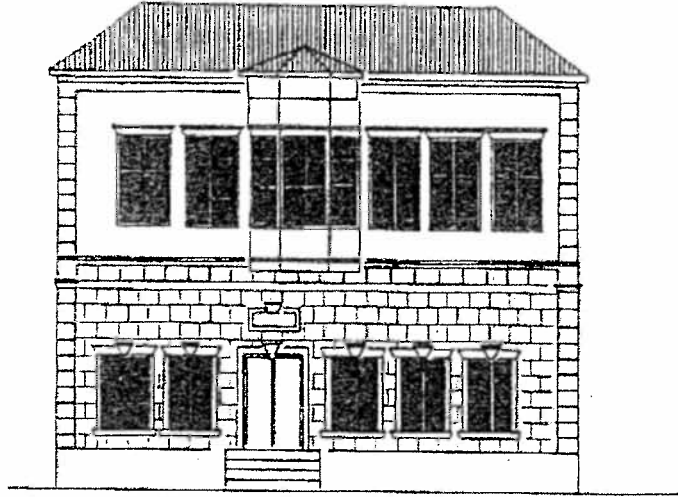
Ön Görünüş

Şekil 5: T 4 Tipi Plan Konut Örnekleri

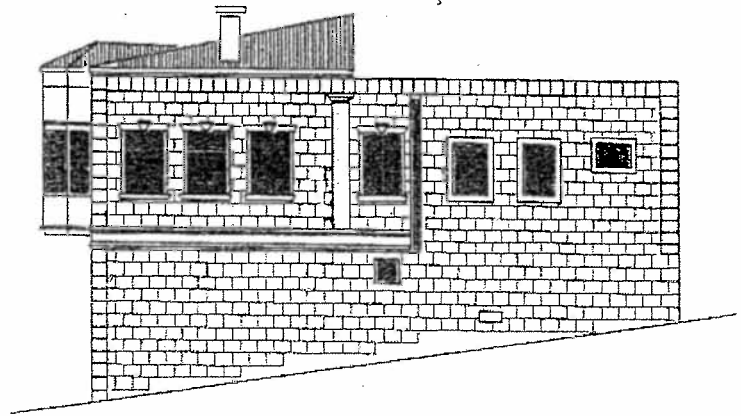
T4	Adı:				Röleve N.		
	İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 9	Ada: 264	Parsel: 7
	Bayburt	Merkez		Belli			

Birinci Kat Planı

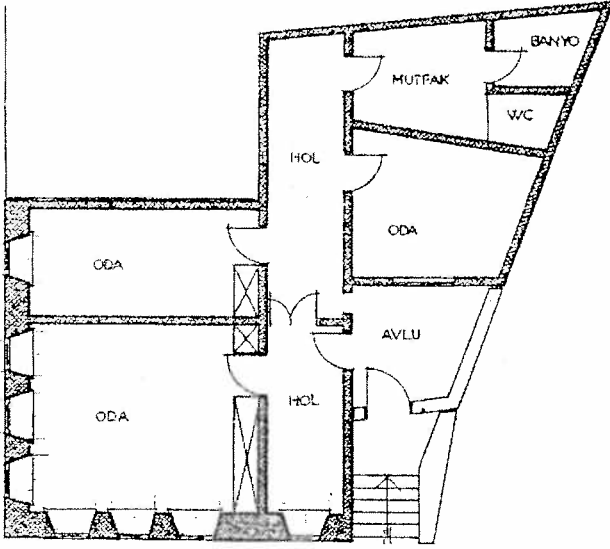

Ön Görünüş

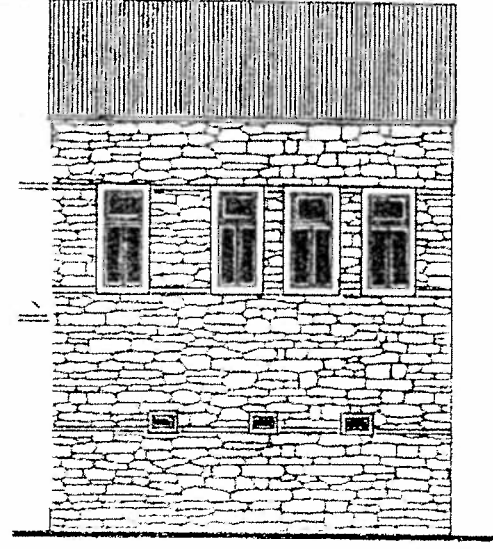

Yan Görünüş

T4	KTÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü					
	Bayburt İli Yöresel Mimari ve El Sanatları Projesi					
Adı:				Röleve N.		
İl:	İlçe:	Mah.:	Sokak:	Pafta: 6	Ada: 133	Parsel: 16
Bayburt	Merkez	Mehmet Çelebi	Saray Düzü No: 17			

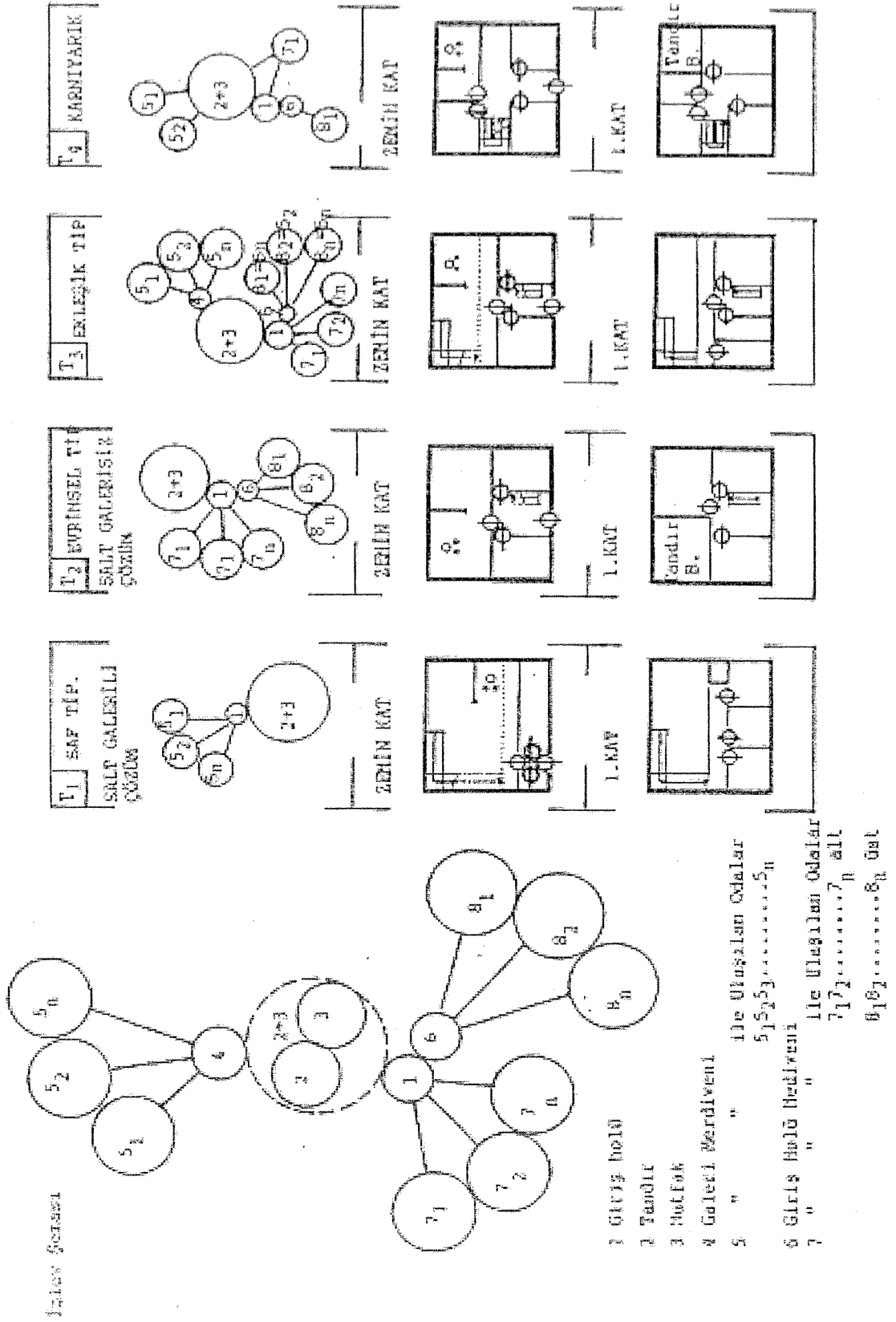

Zemin Kat Planı

Ön Görünüş

Şekil 5: T 4 Tipi Plan Konut Örnekleri

Şekil 6: Bayburt evleri plan tipolojileri

Toplumsal İlişkilerde Mahalle Odalarının Yeri: Geleniğin Geleceğe Yansıtılması

Bayburtlularca arzulanan konut ve konut çevresi bileşenlerini saptamaya yönelik yapılan bir anket Bayburt'un beğenilmeyen özelliklerinin yanı sıra, geleceğe taşınabilecek en beğenilen özelliklerini de ortaya koymaya yönelik açık uçlu bir soruyu içeriyordu. Verilen yanıtlar gruplandırıldığında, genelde, yaş ve eğitim düzeyi ne olursa olsun, Bayburt'lular kadar Bayburtlu olmayanlarca da en beğenilen özelliğin Bayburt'un gelenek-görenekleri ve komşuluk ilişkileri olduğu, sosyal kültürel olanakların eksikliği ve fiziksel çevre kalitesinin yetersizliği gibi olumsuz özellikler üzerinde durulmuştur.

Nedir bu denli beğenilen gelenek-görenekler ve ardındaki fiziksel ve kurumsal yapı?

Mahalle Odası

Cenaze, düğün gibi özel günlerde biçimini bulan gelenek-göreneklerin özünde komşular arası güçlü dayanışma-yardımlaşma ruhu yatmaktadır ve bunun yansıtıldığı yer mahalle odalarıdır. Buralarda cenazesi olanlarla yardım ve dayanışma(1), kahve içme "kız isteme" gibi

Eski Bayburt evlerinde giriş holüne açılan büyük özerk oda/odalar özel günlerde mahallelinin toplantı mekânıdır. Bu odalar yalnızca ölüm, kahve içme gibi amaçlarla kullanılmaz, mahalleliyi ilgilendiren tüm toplantılar buralarda yapılırdı. Mahallelerin büyümesi ile özel günlerde (2), 70li yıllarda evlerdeki özerk odalar yetersiz olmaya başlamıştır. 80'li yılların başında muhtarların ve halkın ortak kararları ile her mahalle özerk oda inşa etmiştir. Muhtarlıklara bağlı bu odalar, "mahalle odası", genellikle mahallenin camisi ile bütünleşir konumdadır. Yapılaşması yaygın ya da dağınık olan mahallelere, örneğin Zahit Mahallesinde olduğu gibi, halkın erişme kolaylığı açısından birden fazla oda bulunmaktadır.

Öte yandan, Bayburt'un odaları Batı toplumlarındaki "toplum merkezi"ne (Community Centre) benzetilebilir. Batıdaki merkezlerin amacı sosyal içeriklidir, özellikle yeni gelişen mahallelerde, sakinlerin ortak etkinliklerle birbiriyle kaynaşmalarını, bireylerin ait olma duygusu kazanmalarını sağlamaktır. Bu, özde Bayburt mahalle odalarının geleneksel işlevi ile uyumludur. Ayrıca, Bayburt'ta mahalle odalarının yeni işlevler kazandırılarak geleceğe aktarılması, örneğin okuma salonlarının oda ile bütünleştirilmesi, hiç değilse küçük çapta spor yapma olanaklarının hazırlanması, çeşitli beceri kurslarının dönüşümlü

olarak sürekliliklerinin sağlanması, dini konular dışında eğitsel konuşmalarında düzenlemesi vb., her yaş grubundan ve cinsten mahallelinin odaları kullanımını arttıracak, bireylerdeki mahallelik bilincini güçlendirecektir.

Özet olarak kendisini yeni yatırımlara açan, bu nedenle dışarıdan göç alma olasılığı güçlü olan Bayburt'un, önemli bir özelliğini, mahalle odaları geleneğini ve özündeki dayanışma, sevgi ve hoşgörüyü kaybetmeden geleceğe aktarmada titiz davranılması gerekmektedir. Gelecekte, heterojen bir toplum yapısına sahip olacağına göre, mahalle odalarının işlevinin zayıflayarak kaybolmamaları için çeşitli sosyal ve demografik yapıdaki toplum kesimlerine yanıt verecek işlevleri üstlenmeleri ve bunlara uygun fiziksel yapıya kavuşmaları sağlanabilmelidir. Yeni gelişecek konut alanlarında mahalleleri ilkökul birimi ölçeğinde (yaklaşık 700-800 konut birim) sınırlamak ve sosyal altyapı arasında mahalle odalarına da yer vermek, bütünleşmiş toplumlar oluşturmada yardımcı olacaktır.

Geçmişten Günümüze Konut: Geleneksel ve Çağdaş Mimari Bütünleşmesi; Bir Öneri Toplu Konut Düzenlemesi ve Planlama İlkeleri

1990larda Bayburt'ta konut açığı kente yeni gelen memur asker polis teknokrat nüfusu nedeniyle birden yükselmiştir (şimdilerde de üniversite neden olduğu doğan geçici ve kalıcı göç ile talep doğmaktadır). Belediye bireysel ve toplu girişimcilerin arsa gereksinimlerini iyeliğindeki Bölge Yatılı Okulu güneyinde, Çoruh Nehri doğusunda yer alan yaklaşık 12 hektarlık bir alanda karşılama eğilimi göstermiştir. Bu alanda hem Bayburt'un geleneksel konut ve konut çevresi özelliklerini yansıtan hem de günümüz gereksinimlerine yanıt verecek olan bir öneri toplu konut alanı tasarımı yapılmıştır. Tasarım ilkelerinin belirlenmesinde, geleneksel konut ve konut dokusu çalışması ile Bayburt'ta halkın arzula-dığı konut ve konut çevresi özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan anketin sonuçları yardımcı olmuştur. Ayrıca imar mevzuatımız, yerleşmenin jeolojik ve iklimsel özellikleri de tasarım için dikkate alınmıştır.

Aşağıda üç grupta sunulan tasarım ilkeleri ve gerekçeleri öneri toplu konut alanına özgü olmayıp tüm kent için de geçerlidir.

• Sosyal Altyapı ve Teknik Altyapı-Ulaşım

Bayburt, şimdiye dek hatırlanan önemli bir yer sarsıntısı geçirmemiş olmasına karşın yakınındaki aktif fay hattı nedeniyle ikinci derece deprem bölgesi olarak sınıflanmıştır. Bu özelliği, yapı adalarına ve konutlara taşıtla kolay erişebilme ve

acil durumlarda konutlara çeşitli yollardan ulaşılabilme, gereğinde yaya yollarının da taşıt girebilir nitelikte olması zorunluluğunu getirmektedir. Jeolojik açıdan zorunlu olan bu ilke, halkın istekleri ile de uyumludur. Çünkü, deneklerin % 73 ü için hiç değilse konutun yakınma (40-50 m) kadar taşıtla ulaşabilmek önemli ya da çok önemli olarak belirtilmiştir. Taşıttan bağımsız yaya yollarını⁴ birinci ve ikinci dereceden tercih edenlerin oranı ise % 60'dır.

Bayburt'ta mahalle odalarının toplumsal yaşantıdaki önemi yukarıda belirtilmiştir. Yaklaşık 450-500 aileyi barındıracak olan öneri toplu konut alanı bir mahalle odasına sahip olmak için uygun büyüklüktedir. Oda herkesçe kolay erişilebilir bir konumda bulunmalıdır. Bayburt'un geleneksel konut dokusu genelde çok yoğundur (Bkz. Şekil 7).

Şekil 7. 1990'lardaki yapı yoğunluğu ve donatı eksikliği bu fotoğrafta yeterince görülmektedir.

⁴ Şingah mahallesi Doğan ve İhramcı sokaklar, Veysel mahallesi Duduzar sokak-Dar sokak devamındaki Duduzar sokağa paralel sokak gibi. Ayrıca, bu sokakların sokak ölçeğinde korunmaya alınmaları ve rölövesi yapılan konutların tescil edilmeleri, bugün harap ve yıkıntı halinde olan yapıların asıllarına uygun biçimde yenilenmeleri-onarılmaları kültür varlıklarının korunması açısından önemlidir.

Çoğu yerde imar adasındaki arazi kullanım oranının(TAKS 0.75'i aştığı hatta 1.00'e ulaştığı görülmektedir). Şingah mahallesinde Doğan ve İhramcı sokaklar, Veysel mahallesinde Duduzar ve Dar sokaklar arasındaki yapı adalarında olduğu gibi. Bu durum günümüz imar mevzuatına da aykırıdır. Ayrıca, halkın eğitimi arazi kullanım yoğunluğunun azaltılması yönündedir. Denek özelliği (yaş, eğitim, cinsiyet, meslek) ne olursa olsun konutlara yakın yeşil alan özlemi çok yaygındır, deneklerin % 90'ı için açık-yeşil alan varlığı çok önemlidir.

Çocuk oyun yeri olarak ailelerin genel tercihi evin bahçesi ve çocuk oyun alanlarıdır. Çocuk yaşı okul çağı öncesinden ortaokul çağına kaydıkça oyun alanını tercih eden ebeveynler artmaktadır. Yabancılar arasında oyun alanını tercih eğilimi yerlilere göre daha fazladır

Ebeveynlerin büyük çoğunluğu (%73) okul çağı öncesi çocukların evden en fazla 100-120 m. uzaklaşmalarını istemektedirler. Bu uzaklık ilkokul çağı çocuklarda 210-250 m. ye, ortaokul çağ çocuklarında ise 700 m. ye kadar çıkabilmektedir. Özellikle ebeveyn yaşı arttıkça tercih edilen uzaklıkta azalma eğilimi görülmektedir

Sonuç olarak, toplu konut alanı tasarımı ve imar planları yapımında ailelerin yakın denetiminde olması gereken okul öncesi ve ilkokul çağı çocuklar için konutlara yakın oyun alanları ayrılması önemlidir. Konutun parseli çocuk için oyun yeri kalacak boyutlarda düzenlemelidir.

Denek tercihlerine göre, konuta en yakın olması gereken donatılar arasında çocuk oyun yeri ve ilkokuldan sonra üçüncü sırada çarşı gelmektedir. Varlığı mahalleden hoşnutluğu arttıran bir etmendir Çarşı, eski kent merkezlerimizdeki cami odaklı organik gelişmenin yansıması olarak, mahalle odası ve mescit ile birlikte ele alınabilir.

Konut Alanı Tasarlama Çağdaş Yaklaşım İlkeleri

Bayburt'un ikinci derecede deprem bölgesinde bulunması mevcut yerleşik alanın ve yeni gelişme alanlarının büyük bölümünün, öneri toplu konut alanı dahil, alüvyon ve yamaç molozu gibi zayıf zeminli olması, yapıların kat sayısını sınırlamaktadır. Böyle zeminlerde, yüksek katlı yapılar, maliyeti yüksek olduğundan uygun görülmemektedir. Bayburt'un zemin yapısının az katlı yapılaşmayı gerektirmesi halkın tercihleri ile de uyumludur. Deneklerin büyük çoğunluğunca, özellikle Bayburt'un yerlileri arasında bağımsız konutlarda yaşamak önemli/çok önemlidir. Köyden göçenler genelde, bağımsız konutu yeğlemekle

birlikte, apartmanda oturmayı da aynı ölçüde tercih edenler az değildir Batıdan gelenler arasında apartmanı yeğleyenler daha çoktur.

Geleneksel Bayburt evi, genelde, üç ve daha fazla odalıdır, yaşama ile bütünleşen tandır ve iki oda. Günümüzde tercih edilen konut büyüklüğü en az iki odalıdır. Bayburt'un çevre yerleşmelerinden gelenler yerlilere göre daha küçük konutları yeğlemektedirler. Batı bölgelerinden gelenlerin belirli bir tercihi bulunmamaktadır. Bu bölgeden gelenlerin genelde memur olduğu göz önüne alırsa kalıcı olmayan ailelerin konut büyüklüğünde titiz olmadığı söylenebilir. Ayrıca, kadınlar erkeklere göre daha küçük konutları tercih etme eğilimindedirler.

Konutların iyi güneşlenmesi, rutubetin olmaması hemen tüm denetlerce çok önemli görülmektedir. Kış mevsiminin uzun ve soğuk geçmesi, ısınma maliyetini düşürme, doğal enerjiden maximum yararlanma eğilimini arttırmaktadır. Isınma o denli önemlidir ki ailelerin kat tercihlerini bile etkilemektedir. Deneklerin % 46 sı orta katlarda oturmayı daha sıcak olduğu için yeğlemektedirler. Geleneksel konut, çoğu kez kapalı, özellikle yamaca yaslanan konutlarda yalnızca çatıdaki "hepen" den aydınlanan- havalanan yaşama mekânı ve taş-kerpiç yapı malzemesi ile soğuğa karşı önlemini almıştır. Güneş çok önemli değildi. Günümüzde yaşama mekânlarının dışa dönük olması doğrudan güneşlenmenin önemini arttırmıştır. Ancak, yaz aylarının çok sıcak geçmesi, güneşe yönelen mekânlarda, belirli aylarda güneşten sakınmayı da gerektirmektedir. Önlem olarak, doğal elemanlar (yaprağını döken ağaçlar gibi) güneş kırıcı olarak kullanılabilir, konut iç çözümlerinde yönlenebilirine göre yazlık-kışlık mekân ayırımları getirilebilir.

Geleneksel el sanatlarından olan ehram dokumacılığına günümüzde pek az evde rastlanmaktadır. Geliştirilmeye değer bu sanata talep, pazarlama olanakları geliştirilebilirse artacak, konutlarda dokumacılığa uygun mekânların ayrılmasına talep artacaktır. Örnek planlarda konut içinden ve dışarıdan kullanılabilir konumdaki işlik mekânları bu iş için düzenlenmiştir.

Geleneksel konut tiplerinden galerili, ekleşik ve karnıyarık tipler bugün de kullanılabilir. Galeri yaşama mekânı ya da işlik üzerinde olabilir. Ekleşik tip konutlar, konutun bir bölümünün ya pansiyon gibi kullanılmasını olanaklı kılar, ya da evde bağımsız bir konut olarak ev halkınca kullanılabilir(evli çocuklar için). Karnıyarık tip konutlarda iyi yönlendiği takdirde sofasının merkezi konumu çevre mekânların ısıtılmasına da katkıda bulunabilir.

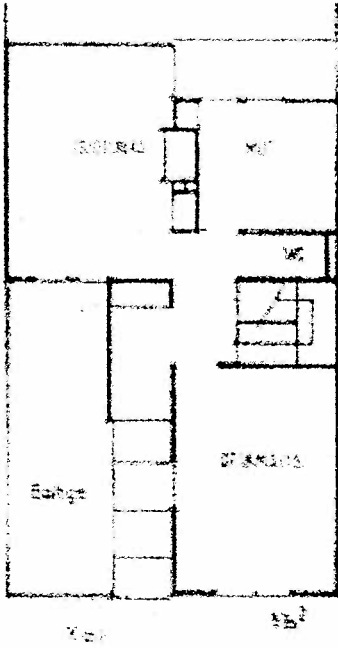
Öneri konut bölgesi için yaya ulaşım esas alınmıştır. Yer yer meydancıklar oluşturarak kuzeydeki konut gruplarını güneydeki temel eğitim okuluna bağlayan ana yaya aksı üzerine mahallelinin kaynaşmasına zemin hazırlayarak sosyal odak noktası (çarşı-mahalle odası-mescit) yerleştirilmiş ve küçük bir park ile bütünleştirilmiştir. Ayrıca, her konutun (kuzeyde, yamaçtakiler dışında) yakınına kadar taşıt ulaşımı sağlanmış, küçük oyun alanları, açık alanlar konut grupları arasına dengeli dağıtılmıştır.

Modern planlama ilkeleri ve standartlarını sağlama her konut alanı ve imar planlamasında uyulması zorunlu olan standartlardır.

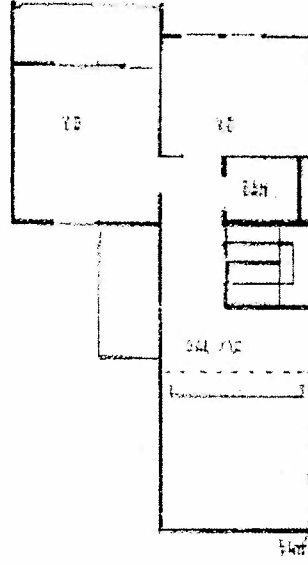
Zemin-Mekân Bağlı Konut Tipolojileri

Bayburt evi plan tiplerini, bir başka deyişle, kültüre özgü geleneksel yapı anlayışını temel alan konut tipleri Bölge Yatılı Okulu güneyinde, Çoruh Nehri doğusunda yer alan yaklaşık 12 hektarlık bir alan için geliştirilmiş ve bunların çok sayıda alternatifleri üretilmiştir. Bayburt'ta bundan böyle giderek artacak olan konut gereksinmesi karşılırken kültürden kaynaklı konutların çağa uydurulmasıyla elde edilecek olan zengin konut anlayışının gelecekte toplu konutların ve lojmanların planlanmasında göz önünde bulundurulması, ortaya çıkacak olan tasarımlara ve gerçekleştirilecek yerleşmelere bambaşka bir anlam verecektir. Bu varsayımdan kalkarak geliştirilen çağa uydurulmuş konut önerilerinde belli bir ekonomi ve uyum getireceği düşüncesiyle, zemin mekân bağlamı olmaksızın geliştirilen varsayımsal 60 cm bir birim/modül olarak alınmıştır (3). Ancak, konut tasarımından 60 cm.lik birim ve katlarıyla, akstan aksa değil duvarlar arası net boşluk düzeninde çalışmanın daha doğru olacağı inandırıcı bir biçimde savunulmaktadır (4).

Bunları dikkate alarak geliştirilen konut örnekleri, geleneksel çizgileri koruyarak/ geleceğe adapte ederek Toplu Konut Alanı Plan Tipleri geliştirilmiştir. Konut tiplerinin zeminle ilişkileri kurulmuş, kimi yerde eğimden yararlanılarak yapılar arası mesafeler ve yönlendirmeleri, eğimin elverdiği yerlerde ön-arka bahçelere bakan/yönelen konut mekânları konumlandırılmıştır. Konutlarda işlik/ehram dokuma tezgâh odasının yolla ilişkileri kurulmuştur. Buradaki konut tipleri ile geleneksel konut tipolojilerinde saptanan tipler arasında bağlar kurulmuştur.

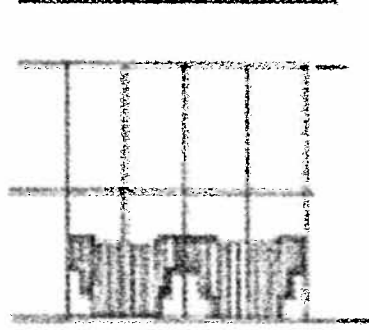
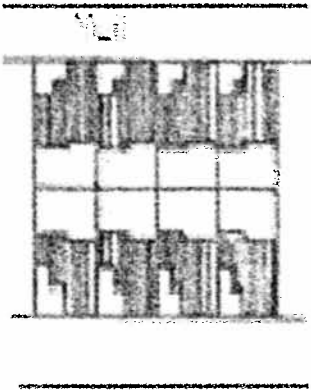

Zemin Kat
(57 m²)

Eğimli
arazide
merdiven
yarım kot
farkla çalışır.

Birinci Kat
(54 m²)

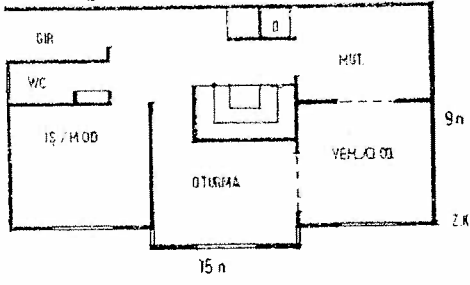
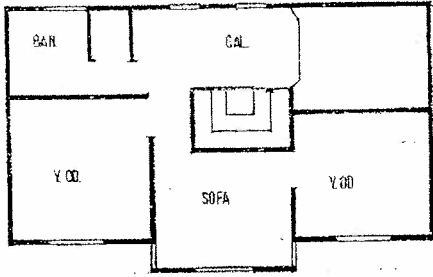
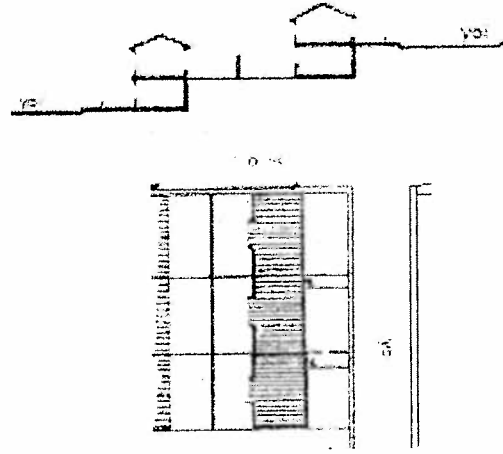

Konut tipi: T1

Yapı nizamı: Bitişik, İkiz

Min. Parsel: 8x16 m

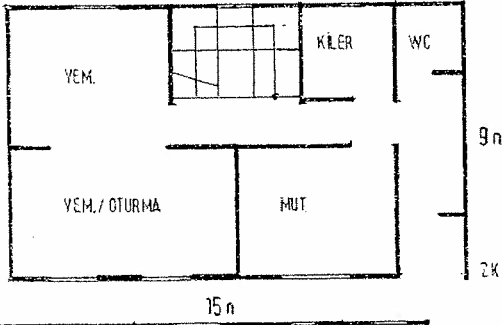
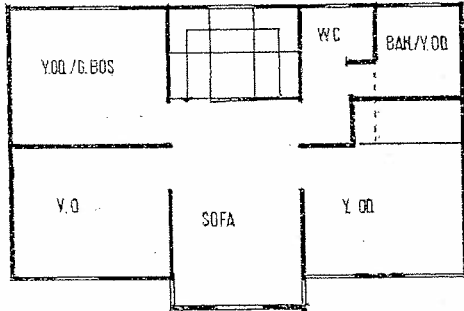
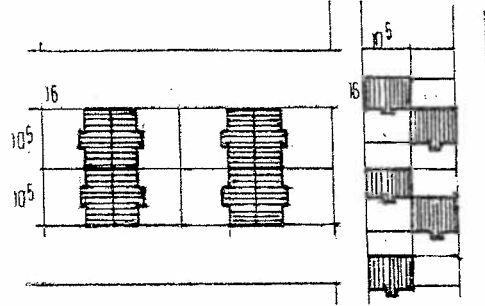
Yola bakan ön bahçeli,
yoldan da ilişki kurulabilen
işlik ve işlik üzeri galerili
konut tipi. Eğime dik veya
eğime paralel, arka bahçeli
konut örnekleri

Birinci Kat (66 m²)Zemin Kat (66 m²)**Konut tipi: T2**

Yapı nizamı:

Bitişik Parsel: 12x17 m

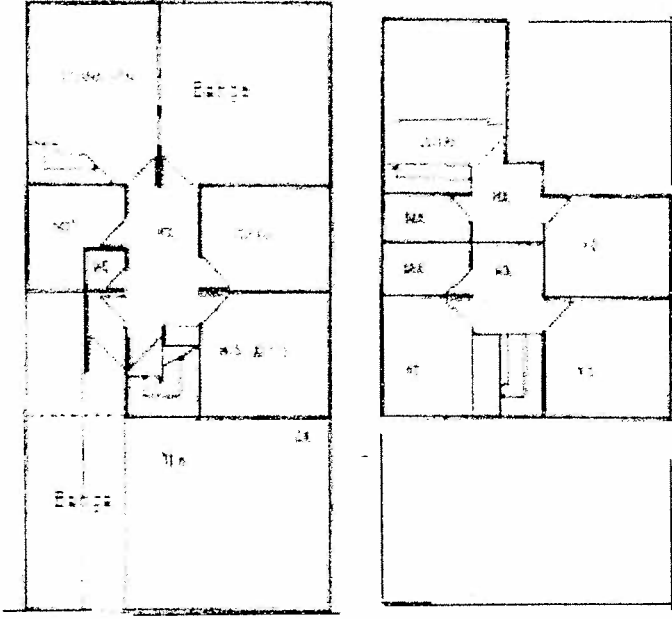
Eğime paralel, kademeli olarak zemine oturan, yol kutundan ışikle ilişkili ve galerili tip konutlar

Birinci Kat (55 m²)Zemin Kat (55 m²)**Konut tipi: T2**

Yapı nizamı: Bitişik, Ayrık, İkiz

Parsel: 10x16 m

Sofalı Konut Tipi ve Araziye/Parsellere Konumlanmaları

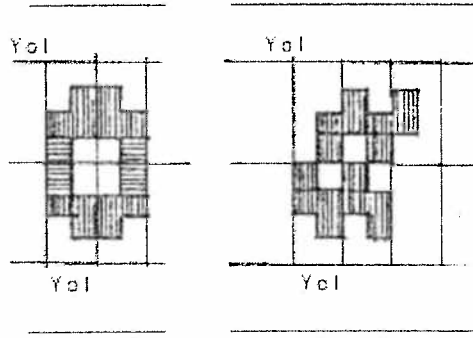
Yol

Zemin Kat (93 m²)Birinci Kat (93 m²)**Konut tipi T3**

Yapı nizamı: Bitişik, İkiz

Parsel: 11x15 m (ön bahçesiz)

Ön arka bahçeli, ekleşik tip konut; üst katın iki bağımsız konut olarak düzenlendiği konutlar ve parsellerdeki konumlanmaları

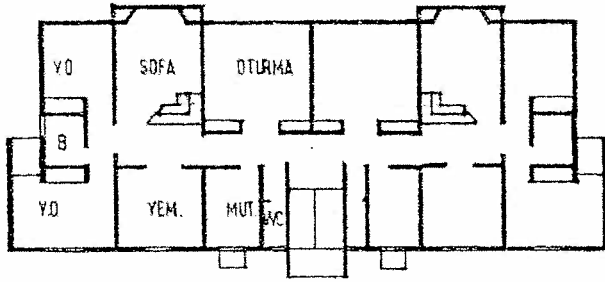
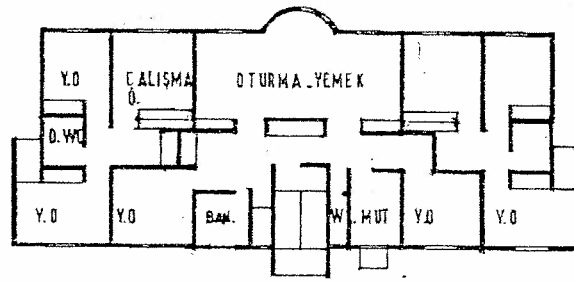

Yol

Yol

Yol

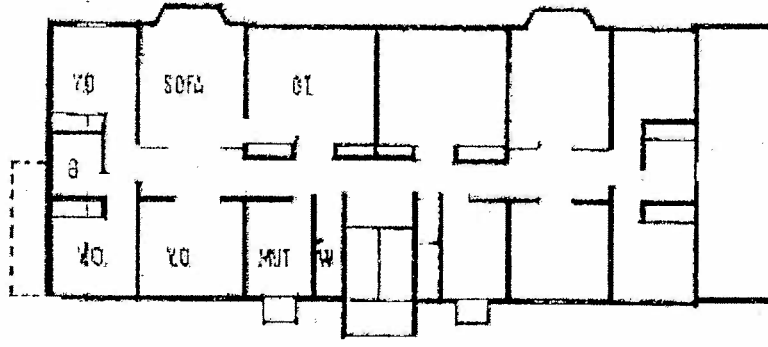
Yol

Zemin kat (dubleks daireler 96 m²)1.-3. Katlar (dubleks daireler 60 m², ara daire 80 m²)**Konut tipi: T4**

Yapı nizamı: Ayrık

Parsel: 35x24 m

Apartman tipi konut. Aile iç mahremiyeti sofalı bölümle sağlanmakta, dubleks düzenleme ile ekleşik tip oluşturulmaktadır

Konut tipi: T4

Yapı nizamı: Ayrık, Blok, Bitişik

Parsel: 24x27m (32 m köşe parsel)

Zemin ve normal katlar (ara daire 96 m², köşe daire 100 m²)

Şekil 8. Öneri Toplu Konut Alanı Plan Pipleri

Şekil 9. Öneri Konut Alanı Maketi

Teşekkürler:

Projede yer alan ve özveri ile çalışan proje ekibine, bugünkü ünvanları ile ve sırasıyla teşekkür ederim.

Onların katkıları olmadan bu proje gerçekleşemezdi. 28.04.2013

Proje yürütücüsü Prof. Dr. Şinasi Aydemir

Prof. Dr. Şengül Gür, Prof. Dr. Saliha Aydemir, Yrd. Doç. Dr. M.Reşat Sümerkan, Öğr. Gör. İbrahim Okman (Müteveffa), Prof. Dr. Ali Asasoğlu, Doç. Dr. Nilgün Kuloğlu, Doç. Dr. Cenap Sancar, Yrd. Doç. Dr. Zerrin Enön (müteveffa), Yrd. Doç. Dr. Nermin Ökten

KAYNAKLAR

- (1) Türkdogan,0., (1970) Türkiye de Köy Sosyolojinin Temel Sorunları, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- (2) Çezik, A., (1982) Kent Eşiği Araştırması, DPT, Ankara.
- (3). Ehrenkrantz, G, (1975), "Cost-Performance: The Key to a Building Systems Approach", Models and Systems in Architecture and Building, (Ed): Hawkes, D.L, The Construction Press.
- (4). Gür, Ş Ö., (1982), "Mimarlıkta Ekonomi-Ekoloji Paradoksu", Mimarlık ve Ekonomi, der., Mesut Özdeniz, K.T.Ü.Yay., Trabzon, s.87-102.